

Restaurátorské práce v kostele svaté Markéty v Loukově, svatého Martina v Dolním Městě a svatého Jiří v Řečici

**BcA. Barbora Glombová, Ak. mal. Jan Frühauf,
MgA. Jiří Suchan, BcA. Zuzana Kuřátková**

KONTAKT: b.glombova@seznam.cz

Přibližně od června do října 2006 proběhly na Vysočině v oblasti pod hradem Lipnicí restaurátorské zajišťovací práce na souboru tří gotických kostelů.

Opravy iniciovalo občanské sdružení *Přátelé podlipnických kostelů*, které se této činnosti věnuje již několik let. Soubor kostelů představuje unikátní a výjimečně zachovalou ukázkou středověkých nástěnných maleb zachovaných v jejich původním zasazení. V současné době probíhající opravy těchto kostelů poskytují jedinečnou možnost průzkumu a dokumentace jak souboru nástěnných maleb, tak i objektů samotných.¹

Všechny tři kostelíky trpí vztlínající vlhkostí, která je způsobena především zvýšeným okolním terénem a nevhodnou úpravou podlah spolu s nevyhovujícími vysprávkami omítek v interiérech. Podle projektu atelieru architekta Václava Girsy má být v interiérech kostelů zajištěn odvlhčovací systém kanálků, který by měl být veden v dolní části stěn.

Úkolem týmu restaurátorů pod vedením ak. mal. Jana Frühaufa (Jiřího Suchana, Zuzany Kuřátkové, Barbory Glombové a Venduly Ťopkové) bylo provést 1) sondážní destruktivní průzkum při patě stěny v interiérech objektů, 2) odstranění nevhodné novodobé cementové omítky, 3) zajištění a zpevnění nástěnné gotické malby, 4) odběry vzorků a dokumentaci.

Nástěnné malby byly ve všech třech kostelech odkryty v průběhu 40. let a následně restaurovány. O průběhu těchto restaurátorských zásahů se nedochovaly téměř žádné dokumenty.

Cílem sondážního průzkumu při patě stěny po celém obvodu vnitřního prostoru kostela do maximální výšky cca 180 cm byla lokalizace hraniční linie mezi vrstvami historických omítek a novodobými vysprávkami omítky. Byly provedeny dlouhé páskové sondy v místech důležitých nálezů, které byly někde stratigraficky rozfázovány.

V rámci tohoto sondážního průzkumu byly nalezeny druhotně použité architektonické články.²

Podle sondami lokalizované hranice byly z povrchu zdiva odstraněny vrstvy novodobých omítek cca do výšky maximálně 150 cm. Okraje omítkových vrstev byly dle potřeby povrchově i hloubkově zpevněny a okraje obtmeleny. Lokálně byly provedeny transfery omítkových vrstev, které byly téměř zcela odděleny od zdiva a u kterých hrozilo oddělení a odpadnutí. Omítky byly zpevněny vodnou akrylátovou disperzí Hydrogrund Lascaux, injektování bylo provedeno Ledanem.

V další fázi bylo v presbyteriu a na východní stěně lodi v Dolním Městě a v presbytáři v Řečici provedeno zajištění ohrožených partií malby i podkladových omítkových vrstev. Ohrožené uvolněné omítky byly lokálně zpevněny gázovými přeplepy, dutiny byly vyplněny pomocí injektážních směsí a okraje v ohrožených místech omítkových vrstev byly zajištěny jemným štukem.

Vzhledem k tomu, že jsme v blízkosti maleb, které se nacházejí v podlipnických kostelech, strávili v podstatě celou sezónu, měli jsme možnost si vytvořit určitou představu a přehled o tom, jak byly jednotlivé malby ve 40. letech restaurovány a v jakém stavu se aktuálně nacházejí.

Malby v presbyteriu loukovského kostela svaté Markéty byly již několikrát restaurovány. Dle vizuálního průzkumu se zdají být v relativně dobrém stavu hlavně malby v presbytáři. Malby ve východní stěně lodi by bylo vhodné minimálně očistit a provést fixaci barevné vrstvy.

1 V minulých letech se sdružení podařilo získat peníze na opravu hřbitovní zdi v Dolním Městě, na novou fasádu kostela v Řečici a na opravu věže kostela sv. Markéty v Loukově. Letos byla položena nová šindelová krytina nad lodí loukovského kostela a nad věží kostela v Dolním Městě. V Loukově byly opraveny původní gotické krovy. Konzervaci vnějších omítek kostelů se zabývala skupina restaurátorů pod vedením Michala Šelemby.

2 Nacházejí se převážně v kostele svatého Jiří v Řečici.

Nástěnné malby v kostele svatého Martina v Dolním Městě jsou z poměrně velké části přemalované. Přemalby jsou natolik velkorysé, že se ztrácí původní rukopis malby i původní barevnost. Malba je protknuta hustou sítí peků, které jsou vytmeleny mnohem hrubšími tmely, než je struktura originální omítky. Kolem tmelů je omítka často uvolněná a vyskytují se v ní dutiny. Samotné tmely jsou ztmavlé a poutají na sebe pozornost. Je zřejmé, že by měly být nahrazeny novějšími, kvalitními tmely.

Nástěnné malby v kostele svatého Jiří v Řečici se dle vizuálního průzkumu jeví jako nejautentičtější zachovalé. Jsou provedeny na omítce, která v sobě obsahuje velmi malý podíl vápna a tudíž se místy téměř sype pod rukama. Vápenný nátěr, na kterém byla malba provedena, tvoří zajímavou strukturu, která je pravděpodobně způsobena hrubým štětcem, kterým byl nanesen. Tato struktura vystupuje zřetelně při bočním nasvícení stěn.

STRUČNÁ HISTORIE KOSTELŮ

Kostel sv. Markéty v Loukově

Loukov tvořil ve středověku samostatný malý statek, jehož majitelé byli zároveň i patrony kostela.

Kostel sv. Markéty je ze všech tří kostelů výtvarně nejnáročnější stavbou. Velice působivý je trojboký závěr presbyteria, vyztužený opěrnými pilíři. Okna presbyteria jsou poměrně velká, dělí je střední prut a ve vrcholu je kružba. Nad patami střešních štítů jsou konzoly s figurálními motivy. Během sondážního průzkumu bylo v jižní stěně lodi lokalizováno ostění středověkého portálu.

Je pravděpodobné, že původně stávala u kostela samostatná zvonice, tak jako u zbylých kostelů. Nynější věž pochází ze 17. století.

Fresky v loukovském kostele odkryl v roce 1941 humpolecký malíř B. Šubrt. Opravné práce na celém kostele pokračovaly až do roku 1944. Byl vytvořen nový strop a byla též provedena výměna starého šindele. Akad. malíř Miroslav Baše, Karel Stehlík a Eugen Weidlich restaurovali odkryté fresky.

Kostel sv. Jiří v Řečici

Nejstarší zmínky o vsi Řečice (Rechzicz) se vyskytují v listině z roku 1307. Do tohoto roku náležela vilémovskému klášteru a poté lipnickému panství. Kostel byl farním kostelem a spadal pod červenořečický děkanát.

Řečický kostel se vyznačuje podobnou dispozicí jako kostel v Dolním Městě. Zajímavé je, že se v jeho stěnách vyskytují druhotně použité starší architektonické články (z pozdně románského období). Klenba presbyteria je křížová a je vyzděna z lomového kamene. Na jejím líci jsou patrné stopy šalování. Sakristie byla k severní stěně presbyteria připojena až dodatečně. Tento zásah se projevuje zničenými freskami v této části interiéru.

Ke kostelu patří ještě samostatně stojící dřevěná zvonice. Je to dřevěná stavba na nízkém zděném základu.

Během druhé světové války restauroval fresky Miroslav Baše, Eugen Weidlich, Karel Stehlík, Tatána Hošková a Věra Nováková.

Po válce byla šindelová krytina kostela a zvonice vyměněna za krytinu z pálených tašek.

Kostel sv. Martina v Dolním Městě

V pramenech se objevuje poprvé roku 1346. Původně byl kostelem farním a patřil do červenořečického děkanátu. V době gotické býval kostel zasvěcen svatému Janu Křtitelovi a až od doby barokní je zasvěcen svatému Martinovi.

Město se původně pravděpodobně jmenovalo Lipnice či Stará Lipnice. Až když vzniklo nad městem na kopci městečko Lipnice, kterému Karel IV. udělil v roce 1370 privilegium, začalo se městu říkat Dolní Město a jeho význam postupně upadal. V pohusitské době byla fara přenesena k lipnickému kostelu.

Dolnoměstský kostel má ze všech tří kostelů nejsilnější zdivo, což může působit poněkud rustikálně. Tektonické prvky kostela jsou ale velmi precizně zpracované, např. profilované ostění jižního vstupu. Presbyterium je zaklenuto hranolovými okosenými žebry. Před východní stěnou apsidy se nachází oltář s kvádrovým podstavcem a profilovanou hranou menzy.

Ke kostelu patří volně stojící zvonice, která se nachází poměrně daleko od kostela na východní straně od hřbitova. Zvonice byla postavena někdy v 16. století, ve kterém vznikly nejstarší zavěšené zvony.

V roce 1938 objevil lipnický farář Jan Havelka fresky, které i sám částečně odkryl. V letech 1940-41 proběhla oprava kostela. Byl opraven mobiliář a kostel byl opatřen novými omítkami. Střecha byla pokryta šindelem.

Všechny tři stavby mají téměř identické vítězné oblouky. Společné mají rovněž hřbitovy obehnané maletnými jednoduchými zídkami, které se významně podílejí na krajinné hodnotě objektů.

V době pobělohorské přestaly být všechny tři kostely sídly farností a staly se filiálními kostely farnosti ve Světlé nad Sázavou a po obnovení farnosti v Lipnici (pravděpodobně roku 1694) se připojily pod lipnický farní kostel.

V době barokní a pozdější nebyly na žádném z kostelů prováděny kromě nutných oprav žádné větší přestavby, které by narušily autentické středověké vzezření kostelů.

V roce 1914 vypracoval konzervátor památkové péče arch. Boža Dvořák program opravy loukovského kostela. Ve 40. letech 20. století byly už kostely dlouhodobě ve špatném stavu a konečně se přistoupilo k jejich opravě. Opravy objektů z doby druhé světové války jsou zdokumentovány především ve zprávách arch. Boží Dvořáka, které jsou uloženy v Státním ústředním archivu.

LITERATURA A PRAMENY

- www.kostelni.duch.cz
- Pešina, J. a kol. 1958: *Gotická nástěnná malba v zemích českých*. Praha.
- Sommer, J. 1991: *Ke stavební podobě bočních prostor středověkých venkovských kostelů*. Umění 39, 352.
- Sommer, J. 1996 a: *K původní podobě gotických kostelů v Řečici a Dolním Městě*. Průzkumy památek 3/2, 122-125.
- Sommer, J. 1996 b: *Pozůstatky neznámé středověké stavby ve zdech kostela v Řečici u Humpolce*.
- Sborník Společnosti přátel starožitností 4, 105-110.
- Sommer, J. 1999: *Tři gotické kostely pod hradem Lipnicí. Dolní Město, Loukov, Řečice*.
- Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností.
- Stejskal, K. 1984 a: *Počátky gotického malířství*. Dějiny českého výtvarného umění 1. Praha, 284-327.
- Stejskal, K. 1984 b: *Nástěnné malířství 2. poloviny 14. a počátku 15. století*. Dějiny českého výtvarného umění 1. Praha, 342-353.
- Wagner, V. 1941: *Nástěnné malby v Dolním Městě pod Lipnicí*. Zprávy památkové péče 5/3, 42.
- Wagner, V. 1942: *Oprava památek v roce 1942*. Zprávy památkové péče 6, 50.

Celkový pohled na kostel sv. Martina v Dolním Městě

Pohled do interiéru kostela sv. Jiří v Řečici

BAREVNÉ REPRODUKCE TĚCHTO NÁHLEDŮ NALEZNETE V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE V ZÁVĚRU SBORNÍKU (NA STRANĚ 47).

Restaurátorské práce v kostele svaté Markéty v Loukově, svatého Martina v Dolním Městě a svatého Jiří v Řečici

BcA. Barbora Glombová a kolektiv restaurátorů

3

Celkový pohled na kostel sv. Martina v Dolním Městě

Pohled do interiéru kostela sv. Jiří v Řečici